

TEKSTY ŹRÓDŁOWE

PERSPECTIVA

LEGNICKIE STUDIA TEOLOGICZNO-HISTORYCZNE

Rok XXI 2023 nr 1 (42) s. 201-213

Ks. ADAM SZPOTAŃSKI*

DOLNOŚLĄSCY KSIĘŻA OCZAMI BEZPIEKI. AKTA ŚLEDZTWA PRZECIWKO KS. PAWŁOWI LATUSKOWI I KS. ALEKSANDROWI ZIENKIEWICZOWI. PREZENTACJA WYBRANYCH DOKUMENTÓW Z ARCHIWUM INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ

LOWER SILESIAN PRIESTS THROUGH THE EYES OF THE SECURITY SERVICE.
INVESTIGATION FILES AGAINST FATHER PAWEŁ LATUSEK
AND FATHER ALEKSANDER ZIENKIEWICZ.
PRESENTATION OF SELECTED DOCUMENTS FROM THE ARCHIVE
OF THE INSTITUTE OF NATIONAL REMEMBRANCE

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu w swoich zbiorach archiwalnych przechowuje m.in. akta śledztw oraz spraw sądowych, w których postawiono zarzuty obywatelom na podstawie działalności operacyjnej szeroko rozumianego aparatu represji.

Początki istnienia urzędu odpowiedzialnego za cenzurę sięgają 18 lipca 1944 r., wówczas utworzono Resort Informacji i Propagandy, który 31 grudnia 1944 r. przekształcono w Ministerstwo. Z chwilą utworzenia Centralnego Biura Kontroli Prasy 19 stycznia 1945 r. przejęło ono część kompetencji Ministerstwa¹. Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (GUKPPiW) został utworzony na

---

* Ks. Adam Szpotański – prezbiter diecezji legnickiej; doktor (historia Kościoła); pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN we Wrocławiu; współpracownik Centrum Badania Historii „Solidarności” i Oporu Społecznego w PRL na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu; ORCID 0000-0003-3861-2304; e-mail: adam.szpotanski@ipn.gov.pl.

¹ Por. W. GARDOCKI. *Pod presją cenzury. Szkice o kontroli słowa w latach 1945-1990*. Lublin 2022 s. 16.

podstawie dekretu z 5 lipca 1946 r. Do zadań tego urzędu, zgodnie z art. 2, należało:

- a) prowadzenie nadzoru nad prasą, publikacjami i widowiskami;
- b) kontrola rozpowszechniania wszelkiego rodzaju utworów za pomocą druku, obrazu i żywego słowa oraz ogłoszeń, zawiadomień i plakatów. Prowadzenie owej kontroli miało na celu zapobieżenie:
  - godzeniu w ustrój PRL,
  - uprawianiu propagandy wojennej,
  - ujawnianiu tajemnic państwowych,
  - działaniu na szkodę międzynarodowych stosunków Polski,
  - naruszaniu prawa lub dobrych obyczajów,
  - wprowadzaniu w błąd opinii publicznej przez podawanie kłamliwych wiadomości,
- c) udzielanie podmiotom zezwoleń na wydawanie czasopism;
- d) kontrola wszelkiego rodzaju zakładów zajmujących się wytwarzaniem publikacji, obrazów, stempli oraz maszyn do powielania².

Urządnicy GUKPPIW na szczeblach wojewódzkich współpracowali z organami bezpieczeństwa m.in. jako biegli sądowi. Ekspertyzy napisane przez urzędników cenzury były wykorzystywane jako dowody w sprawie i przyczyniały się do skazania wielu podsądnych³.

Z związku z działalnością naukowo-dydaktyczną Katolickiego Instytutu Naukowego oraz Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu prokurator postawił ks. Pawłowi Latuskowi (późniejszemu biskupowi pomocniczemu archidiecezji wrocławskiej) oraz ks. Aleksandrowi Zienkiewiczowi (kandydatowi na ołtarze) zarzut popełnienia przestępstwa z art. 6 a dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk, w brzmieniu dekretu z dnia 22 kwietnia 1952 r. o częściowej zmianie dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. Ów artykuł stanowił, że:

Kto uchyla się od nadzoru lub kontroli określonych w niniejszym dekrete albo przepisach wydanych na jego podstawie podlega karze aresztu do jednego roku albo karze grzywny do 10 000 zł lub obu tym karom łącznie⁴.

---

² Por. Dekret z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Dz.U. nr 34/46 poz. 210 i 36/48 poz. 257.

³ Por. K. KAMIŃSKA-CHEŁMINIAK. *Współpraca cenzorów z Urzędem Bezpieczeństwa i Służbą Bezpieczeństwa w Polsce w latach 1945-1989 – wybrane zagadnienia*. „Acta Universitatis Wratislaviensis. Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 42:2020 nr 3 s. 202-203.

⁴ Dekret z dnia 5 kwietnia 1952 r. o częściowej zmianie dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Dz.U. nr 19 z dnia 26 kwietnia 1952 r. poz. 44.

Postawienie w stan oskarżenia jednocześnie dwóch bardzo aktywnych, cieszących się dobrą sławą i powszechnym szacunkiem wrocławskich duchownych, będących najbliższymi współpracownikami ówczesnego ordynariusza bp. Bolesława Kominka było realizacją polityki PRL wobec Kościoła. Wybór duchownych, którzy zostali poddani represji, wynikał również z opinii organów bezpieczeństwa państwa wobec tych osób, bowiem zarówno ks. Latusek, jak i ks. Zienkiewicz byli postrzegani przez SB jako postacie o wrogich postawach i poglądach wobec ustroju PRL. Dlatego po odwilży październikowej, kiedy władza ludowa nabrała pewności, iż sytuacja kryzysowa została opanowana i nie ma już zagrożenia kolejnymi wystąpieniami, komuniści na nowo rozpoczęli proces prześladowania Kościoła. Tym razem jednak, wyciągając wnioski z okresu stalinizmu, postanowili zwalczać Kościół i religię bardziej zakamuflowanymi sposobami. Chodziło o stworzenie pewnej iluzji, że władza jako taka nie jest przeciwko wierze czy funkcjonowaniu Kościoła, ale przypomina o konieczności stosowania prawa i sama stoi na straży jego egzekwowania.

Zaprezentowane poniżej wybrane dokumenty ze śledztwa dotyczące obu wymienionych wyżej duchownych możemy odnaleźć w zasobach oddziałowego archiwum Instytucji Pamięci Narodowej we Wrocławiu pod sygnaturami IPN Wr 039/9831 t. 1-3. Archiwalia dotyczą okresu 1957-1959 i łącznie składają się z 612 stron. Oprócz materiałów śledczych i procesowych (zeznania świadków, meldunki, sprawozdania z realizacji planu śledztwa) w tym zbiorze możemy odnaleźć także:

- podania słuchaczy o przyjęcie do Katolickiego Instytutu Naukowego;
- informacje o przyjęciu;
- życiorysy kandydatów;
- zaświadczenia moralności wydane przez proboszczów kandydatów;
- fotografie kandydatów;
- odpisy świadectw dojrzałości;
- zaświadczenia z zakładów pracy o zatrudnieniu na stanowisku nauczyciela poszczególnych kandydatów;
- podania o udostępnienie poszczególnych skryptów.

Aparat represji dzięki zebranych informacjom mógł wytypować poszczególne osoby do przeprowadzenia rozpracowania operacyjnego lub podjąć próbę nawiązania współpracy agenturalnej.

Poniżej zaprezentowano trzy dokumenty, które dość wyraźnie ukazują absurd zarzutów, jakie postawiono wspomnianym wyżej duchownym.

Dokument nr 1

AIPN Wr 039/9831 t. 1. Plan śledztwa w sprawie II Ds. 26/59. Wrocław, 7 III 1959 r.
k. 40-46 (wybrane fragmenty)

Wrocław, dnia 7 marca 1959 r.

„ZATWIERDZAM”
Z-C A N-K A WYDZIAŁU ŚLED CZEGO
K W M O. W E W R O C Ł A W I U

ŚCIŚLE TAJNE

/-/ J. KORZENIOWSKI kpt.

PLAN ŚLEDZTWA
W sprawie II Ds. 26/59.–

I. STRESZCZENIE MATERIAŁÓW

Prokurator Wojewódzki we Wrocławiu na podstawie pisma Nr US-9/60/23/59 z dnia 10.II.1959 r. wydał postanowienie o wszczęciu śledztwa w sprawie wydawania przez Katolicki Instytut Naukowy we Wrocławiu skryptów i innych broszur bez zezwolenia Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy pomimo zakazu przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, a następnie zarządził przeprowadzenie rewizji w pomieszczeniach b. KIN-u w wyniku której zakwestionowano w dniu 10.II.br. dokumentację dotycz. organizacji KIN-u i jego działalności, kartotekę słuchaczy, dziennik szkolny oraz skrypt różnych autorów.

Z zakwestionowanych dokumentów wynika, że ks. biskup KOMINEK w dniu 5 czerwca 1957 r. dekretem erekcyjnym powołał do życia przy Kurii Wrocławskiej Katolicki Instytut Naukowy poczym rektorem tegoż Instytutu nominował ks. dr PAWŁA LATUSKA.

W tymże dekrete biskup KOMINEK nominował ks. dr Stanisława TURKOWSKIEGO Kierownikiem Wydziału Katechetycznego, a ks. dr Gerarda DROZDA Kierownikiem Wydziału Wyższej Kultury Religijnej.

Następnie z polecenia ks. biskupa KOMINKA dekret erekcyjny o utworzeniu KIN-u został ogłoszony w broszurce p.t. Wiadomości Kościelne Nr 7. Nie zależnie od tego biskup KOMINEK w liście swoim do księży Diecezji Wrocławskiej zaapelował aby mu pomogli w kierowaniu chętnych na studia do Katolickiego Instytutu Naukowego, zastrzegając że zamiejscowi mogą korzystać z internatu oraz stołówki. Na słuchaczy KIN-u jak wynika z materiałów archiwalnych przyjmowano osoby, które ukończyły średnie lub wyższe wykształcenie i pragną uzyskać wyższy stopień znajomości życia religijnego.

W dniu 11 lutego 1959 r. podprokurator Konrad KOGUT pismem Nr II Ds 26/59 zlecił tut. Wydziałowi Śledczemu przeprowadzenie czynności śledczych w powyższej sprawie. Przesłuchani w charakterze świadków Barbara PAJAK, Maria NABZDYK, Stanisława POLACZEK i Teresa CHOŁOCIŃSKA, słuchaczki różnych wyższych uczelni wrocławskich zeznały, że w związku z trudnościami w uzyskaniu mieszkania we Wrocławiu, wyraziły zgodę na studiowanie w KIN-ie po to aby zamieszkać u siostr SS Urszulanek i znowu kontynuować naukę w uczelniach do których zostały przyjęte. Wiadomość o likwidacji Instytutu zrobiła dla nich wiele przyjemności i pożytku, bo nie muszą uczęszczać na wykłady, które im zajmowały czas i utrudniały studiowanie. Na wykłady, które odbywały się w kościele św. Piotra i Pawła w ramach godzin duszpasterskich w zasadzie nie uczęszczały, a jeżeli poszły to raz na miesiąc.

Inni świadkowie, a to Jadwiga ŁUGOWSKA, Maria BUCZYŃSKA i Sateria RAUBO – posiadające wyższe wykształcenie i dyplomy magisterskie w złożonych zeznaniach podały, że studiowały w Katolickim Instytucie Naukowym po to, aby pogłębiać swoje wiadomości z religii, a tym samym zaspakajać swoje potrzeby duchowe. W czerwcu 1958 r. częściowo zdały egzaminy z niektórych przedmiotów, których wyniki zostały im wpisane do indeksów, które znajdują się w aktach sprawy. W dalszych zeznaniach podały, że od października 1958 r. do czasu ich przesłuchiwania uczęszczały na godziny duszpasterskie, które odbywają się w kościele Piotra i Pawła dwa razy w tygodniu po południu. Wykłady w ramach tych godzin prowadzi księża profesorowie b. wykładowcy KIN-u, w czasie których w zależności od słuchaczy jest prowadzona dyskusja między wykładowcami, a słuchaczami.

Zeznanie pewnych świadków potwierdziła przesłuchana w dniu 13. br. Weronika AZAREWICZ dodając, że studiowanie w KIN-ie rozpoczęła jesienią 1957 r. i kontynuowała je do stycznia 1959 r. Obecnie nie uczęszcza ze względu na chorobę.

Istotnym przykładem jakiego rodzaju odbywały się wykłady w ramach godzin duszpasterskich w kościele Piotra i Pawła mogą posłużyć zeznania lekarza Andrzeja RACHOWSKIEGO z których wynika, że w czasie od października 1958 r. do 3 lutego 1959 r. na wykładach na których był obecny w kościele Piotra i Pawła omawiano pismo święto, oraz dr. MANTOJFEL MASALSKA przyprowadziła prelekcję na temat naturalnego przerywania ciąży. Dr MASALSKA w czasie ogłoszonej prelekcji oświadczyła, że sztuczne przerywanie ciąży jest szkodliwe i nieetyczne, zalecając w pewnych wypadkach unikanie stosunków płciowych w okresie płodności kobiety.

Przesłuchana jako świadek Irena BIELANIS w protokole z dnia 17.II.1959 r. zeznała, że w maju 1958 r. po zdaniu egzaminów na Wydziale Katechetycznym otrzymała zaświadczenie uprawniające ją do nauczania religii w szkołach podstawowych. W czasie studiowania w KIN-ie korzystała ze skryptów ks. URBANA pt. „Historia Kościoła Powszechnego”, Apologetyki i Teologii Moralnej ks. Iłkowa

GOŁĘBA, które nabyła za pieniądze w Sekretariacie Katolickiego Instytutu Naukowego. [...]

Ks. DROZD wyjaśnił w toku przesłuchania, że na polecenie biskupa KOMINKA objął prowadzenie godzin duszpasterskich w kościele Piotra i Pawła wykładając pismo święte. Problematyka wykładania godzin duszpasterskich różniła się od normalnych wykładów w KIN-ie tym, że każdy wykładowca wybierał sobie zagadnienie które było tematem wykładu. Za wykłady w kościele Piotra i Pawła Kuria Wrocławska płaciła mu miesięcznie około 300 zł. Natomiast ks. URBAN i ks. TURKOWSKI jak zeznali nie prowadzą żadnych wykładów w kościele Piotra i Pawła.

Przesłuchani w tej sprawie dalsi świadkowie, a to: ks. Jan PUZIO, ks. Eugeniusz TOMASZEWSKI, ks. KOWALSKI nowych momentów zasługujących na uwagę w czasie przesłuchania nie wnieśli, a przeciwnie w wielu wypadkach tłumaczyli się, że nie pamiętają lub o takich rzeczach o co nam chodziło nic nie wiedzą.

W dniu 26.II.1958 r. został przedstawiony zarzut ks. Aleksandrowi ZIENKIEWICZOWI podejrz. z art. 6a dekr. z dn. 23.IV.1952 r. Wymieniony po zapoznaniu się w treścią zarzutu wyjaśnił, że będąc Rektorem Katolickiego Instytutu Naukowego w okresie od lipca 1958 r. do września 58 nie zdarzył się zająć jego działalnością, ponieważ w czasie tym przebywał na urlopie oraz kursie w Lublinie. Natomiast jeżeli chodzi o zorganizowanie godzin duszpasterskich w kościele Piotra i Pawła to zorganizował je na polecenie biskupa KOMINKA w październiku 1958 r. Opracował plan wykładów popołudniowych i jako wykładowców przyjął sobie ks. DROZDA i innych, którzy są specjalistami z dziedzin nauki, które obejmował sporządzony przez niego plan. W okresie nasilenia zimna na jego polecenie wykłady z kościoła Piotra i Pawła zostały przeniesione do pomieszczeń KIN-u z troską, aby słuchacze nie odczuwali w czasie zajęć zimna.

Ks. ZIENKIEWICZ wyjaśniając dalej podał, że skrypty z których korzystali słuchacze KIN-u były powielane w powielarni Seminarium Duchownego, którego był rektorem i powielanie wszelkich skryptów odbywał się przez alumnów za jego zgodą. Jakie skrypty powielali alumni i czy posiadali na nie zezwolenie Urzędu Kontroli Prasy nie jest wiadomo, gdyż sprawą powielarni zajmował się upoważniony przez niego słuchacz Seminarium Duchownego Kazimierz ADAMCZUK. Nie jest również wiadomo za czyją zgodą i na czyje polecenie słuchacze KIN-u korzystali ze skryptów ks. URBANA „Historia Kościoła Powszechnego” oraz innych.

W dniu 23.II.59 r. został przedstawiony zarzut ks. LATUSKOWI Pawłowi.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego b. Rektor Katolickiego Instytutu Naukowego ks. Paweł LATUSEK nie przyznał się do przedstawionego mu zarzutu i wyjaśnił, że nie był organizatorem wydawnictw skryptów, które zostały udostępnione słuchaczom KIN-u. Skrypty p.t. Katolicka Etyka Społeczna ks. PIWOWARCZYKA zostały sprowadzone przez biskupa KOMINKA z Seminarium Duchownego z Nysy od ks. TOMASZEWSKIEGO. Natomiast inne skrypty jak

np. „Historia Kościoła Powszechnego” ks. URBANA i „Pogadanki Filozoficzne” LEDOCHOWSKIEJ za zezwoleniem biskupa KOMINKA [...].

II. ZAGADNIENIA PODLEGAJĄCE WYJAŚNIENIU

1. Uzgodnić z Prokuratorem a następnie przesłuchać w trybie art. 96 kPk. w charakterze świadka ks. ADAMCZUKA na okoliczność z czyjego polecenia, kiedy i jak powiełał skrypty oraz komu dostarczał je w Sekretariacie KIN-u.
2. Jeżeli ks. ADAMCZUK podał osoby, które z nim powieły skrypty ustalić ich nazwiska przy pomocy Wydziału III, a następnie przesłuchać w charakterze świadków na okoliczność z czyjego polecenia, kiedy i jakie oraz dla kogo powiełali skrypty.
3. Powołać eksperta Eugeniusza PACZYNSKIEGO w celu ustalenia kiedy i w jakiej drukarni wydrukowano indeksy, które znajdują się w aktach spraw, a które wydał KIN dla swoich słuchaczy.
4. Na podstawie przeprowadzonej ekspertyzy indeksów przesłuchać w charakterze świadków bądź też w charakterze podejrzanych osoby które zajmowały się drukowaniem indeksów w celu wyjaśnienia na jakiej podstawie i ile egzemplarzy indeksów wykonali dla Instytutu, oraz kto u nich personalnie zamawiał te indeksy.
5. Po uzyskaniu materiałów porównawczych wysłać je razem z indeksami do ekspertyzy grafologicznej celem wydania orzeczenia, czy zostały one wydrukowane w tej drukarni skąd uzyskano materiał porównawczy.
6. Jeżeli w toku wyjaśnienia okaże się, że ktoś z księży z KIN-u lub Seminarium Duchownego zamawiając nielegalnie indeksy wręczył łapówkę osobom wykonującym indeksy, przedstawić tym osobom po uprzednim uzgodnieniu z Prokuratorem zarzut, a następnie przesłuchać je w charakterze podejrzanych. [...]

Dokument nr 2

AIPN Wr 039/9831 t. 1. Akt oskarżenia. Wrocław, 17 VIII 1959 r. k. 19-23.

Wrocław, dnia 17 sierpnia 1959 r.

Sygn. akt II Ds. 26/59

Akt Oskarżenia przeciwko

1. Pawłowi Latuskowi
2. Aleksandrowi Zienkiewiczowi
o przestępstwo z art. 6 a dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk /Dz.U. Nr. 34/46 poz. 210

i 36/48 poz. 257/ w brzmieniu dekretu z dnia 22 kwietnia 1952 r. o częściowej zmianie dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. /Dz.U. Nr. 19 z dnia 26 kwietnia 1952 r. poz. 44/

Oskarżam:

1. Pawła Latuska s. Pawła i Franciszki zd. Gaj, urodzonego dnia 23 lutego 1910 r. w Tychach, obywatelstwa i narodowości polskiej, pochodzenia robotniczego, o wykształceniu wyższym teologicznym, kawalera, bezdzietnego, zamieszkałego we Wrocławiu przy ul. Katedralnej Nr 14, karanego wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Opolu z dnia 25 kwietnia 1951 r. nr. IV. K. 31/51 z art. 148 § 1 k.k na 1 rok więzienia /k.158/ /na wolności środka zapobiegającego nie stosowano/
2. Aleksandra Zienkiewicza s. Kazimierza i Jadwigi zd. Wróblewskiej, urodzonego dnia 12 sierpnia 1910 r. w Lembówce /ZSRR/, obywatelstwa i narodowości polskiej, pochodzenia robotniczego, o wykształceniu wyższym teologicznym, kawalera, bezdzietnego, zamieszkałego we Wrocławiu przy ul. Katedralnej Nr. 4, nie karanego /k.159/ /na wolności środka zapobiegającego nie stosowano/

o to, że:

W latach 1957 i 1958 we Wrocławiu działając wspólnie i we wzajemnym porozumieniu, pierwszy jako rektor Katolickiego Instytutu Naukowego, drugi zaś jako rektor Seminarium Duchownego uchylili się od obowiązku przedłożenia do kontroli Wojewódzkiemu Urzędowi Kontroli, Prasy, Publikacji i Widowisk skryptów pt. „Historia Kościoła Powszechnego”, Apoplektyka, „Wstęp do filozofii”, oraz „Teologia moralna”, które rozpowszechniali wśród studentów podległych im uczelni.–
to jest o czyn z art. 6 a dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk /Dz.U. 34/46 poz. 210, oraz 36/48 poz. 257/ o brzmieniu dekretu z dnia 22 kwietnia 1952 r. o częściowej zmianie dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. /Dz.U. Nr. 19 z dnia 26 kwietnia 1952 r. poz. 114/.

Na zasadzie art. 15 oraz 20 § 1 k.p.k. sprawa niniejsza podlega rozpoznaniu poprzez Sąd Powiatowy dla miasta Wrocławia we Wrocławiu.–

Uzasadnienie

Pismem z dnia 10 lutego 1959 r. Urząd Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej miasta Wrocławia doniósł tut. Prokuratorze, iż w toku postępowania administracyjnego prowadzonego w sprawie byłego Katolickiego Instytutu Naukowego we Wrocławiu stwierdzono, że studenci tegoż Instytutu korzystali ze skryptów, które rozpowszechniono bez przedłożenia ich treści do kontroli Wojewódzkiemu Urzędowi Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk.

Do pisma tego dołączono szereg załączników potwierdzających prawdziwość powyższego doniesienia.

W związku z powyższym w sprawie tej wszczęte zostało śledztwo.

W wyniku przeprowadzonej dnia 10 lutego br. rewizji w pomieszczeniach byłego Katolickiego Instytutu Naukowego zakwestionowanego szereg skryptów powielanych bez podania numeru i daty zezwolenia oddania tych materiałów do publikacji.

Dokonanymi czynnościami śledczymi stwierdzono następujący stan faktyczny.

Dekretem Erekcyjnym z dnia 5 czerwca 1957 r. biskup Wrocławski Bolesław Kominek powołał przy Kurii Wrocławskiej Wyższą Uczelnię dla osób świeckich pod nazwą „Katolicki Instytut Naukowy”, którego rektorem ustanowił Pawła Latuska.

Na Uczelni tej wykładowcami zostali wykładowcy Seminarium Duchownego we Wrocławiu.–

Z uwagi na brak stosownych podręczników, oraz zbieżności tematów wykładów na seminarium i Katolickim Instytucie Naukowym – Paweł Latuszek wszedł w porozumienie z rektorem Seminarium Duchownego Aleksandrem Zienkiewiczem i wspólnie uzgodnili, że na podstawie materiałów przygotowanych przez wykładowców w powielarni Seminarium Duchownego zostaną powielane skrypty.

Po otrzymaniu stosownych materiałów Aleksander Zienkiewicz wydał polecenie klerykowi Kazimierzowi Adamczykowi, odpowiedzialnemu za powielarnie, by wykonał skrypty.

W ten sposób w powielarni tej wykonano na przestrzeni II połowy 1957 r. i I połowy 1958 r. po kilkaset egzemplarzy skryptów pt. „Historia Kościoła Powszechnego” w trzech częściach, autora Wincentego Urbana, „Apologetyka” – Eugeniusza Tomaszewskiego, „Wstęp do filozofii” – Wiesława Jawlika, oraz „Teologia Moralna” – Ilkowa-Gołęba.

Skrypty te bez przedłożenia ich treści do kontroli Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy i Widowisk zostały następnie na polecenie Aleksandra Zienkiewicza rozprowadzone wśród słuchaczy Seminarium Duchownego, zaś na polecenie Pawła Latuska rozprowadzone wśród słuchaczy Katolickiego Instytutu Naukowego.–

Rozprowadzenie skryptów wśród słuchaczy tegoż Instytutu zajmowała się jego wykładowca, a równocześnie sprawująca obowiązki sekretarki siostra zakonna Augustyna – Barbara Lipska.

Słuchacze miejscowi skrypty te zakupywali u Lipskiej zaś zamiejscowym były one wysyłane pocztą.

Dokładnej ilości w ten sposób powielanych i rozpowszechnionych skryptów wynikiem śledztwa nie zdołano ustalić, bowiem nie prowadzono żadnej ewidencji zarówno przy powielaniu jak i przy rozpowszechnieniu. Z zeznań Kazimierza

Adamczuka wynika, iż każdy z tych skryptów powielany został w nakładzie około 250-300 sztuk.

Przesłuchani w charakterze podejrzanych Paweł Latusek i Aleksander Zienkiewicz nie przyznali się do winy.

Paweł Latusek wyjaśnił, iż powielanie skryptów i ich wydanie uzgodnione było z biskupem Kominkiem i on tym się nie interesował, zaś Aleksander Zienkiewicz przyznał, że skrypty te były powielane za jego zgodą i wiedzą, lecz nie wiedział on o tym, że skrypty te nie były poddane cenzurze.

Obrona oskarżonych w świetle dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk z późniejszymi zmianami, oraz wydanymi na podstawie tego dekretu rozporządzeniami Prezesa Rady Ministrów jest nie do przyjęcia.

W świetle bowiem tych przepisów wszelkie publikacje muszą być poddawane kontroli Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk /§ 2 pkt. 1 i 2 Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 1952 r./.

Od obowiązku tego są zgodnie z § 4 tegoż rozporządzenia zwolnione jedynie – urzędy, instytucje i jednostki gospodarki społecznej oraz partie polityczne.

Kościół katolicki i jego organa, zgodnie z powyższym zarządzeniem, wszelkie publikacje winny oddawać do kontroli a tego nie uczynili oni Paweł Latusek, ani Aleksander Zienkiewicz wydając i rozpowszechniając masowo omawiane wyżej skrypty.–

Podprokurator Wojewódzki
/-/ Konrad Kogut

Wykaz

A. Osób podlegających wezwaniu na rozprawę

Oskarżeni:

1. Paweł Latusek – Wrocław, ul. Katedralna 14
2. Aleksander Zienkiewicz – Wrocław, ul. Katedralna 4

Świadkowie:

1. Witold Stankiewicz – Wrocław, ul. Nowa 6 m 14
2. Barbara Lipska – Wrocław, ul. Marcina 12
3. Kazimierz Adamczuk – Wrocław, ul. Katedralna 15
4. Hieronim Kocylański – Wrocław, ul. Katedralna 11/12
5. Wincenty Urban – Wrocław, ul. Kanonia 12
6. Wiesław Gawlik – Wrocław, ul. Katedralna 4
7. Eugeniusz Tomaszewski – Wrocław-Brochów, ul. Kościelna 1/3

8. Kazimierz Antoniewicz – Wrocław, ul. Katedralna 14
9. Tadeusz Łajmo – Wrocław, ul. Katedralna 14

B. Innych dowodów do odczytania i obejrzenia

1. Doniesienie Urzędu Spraw Wewnętrznych wraz z załącznikami.
2. Protokół rewizji.
3. Odpisy dekretów i innych zarządzeń Głównego Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk.
4. Odpis pisma Urzędu d/s wyznań do biskupa Adamskiego.
5. Notatki służbowe.
6. Zapytania o karalności Pawła Latuska.
7. Zapytanie o karalności Aleksandra Zienkiewicza.
8. Pismo W.U.K.P.P. i K.
9. Notatki z przeglądu ksiązek ewidencyjnych druków powielanych.
10. Przedmioty zakwestionowane w czasie rewizji zadeponowane w Wydziale Śledczym K.W. M.O. we Wrocławiu.

Podprokurator Wojewódzki
/-/ Konrad Kogut

Dokument nr 3

AIPN Wr 039/9831 t. 1. Meldunek. Wrocław, 8 IV 1963 r. k. 69-70.

Wrocław, dnia 8 kwietnia 1963 r.

Komenda
Milicji Obywatelskiej
Woj. Wrocławskiego
L.dz. J-01449/63

TAJNE
Egz Nr. 2

DO

NACZELNIKA WYDZIAŁU INSPEKCJI
BIURA ŚLEDZCZEGO M.S.W.
W WARSZAWIE

MELDUNEK

o zapadłym wyroku postępowania rewizyjnego
w sprawie nr. akt. prk. IIDs 26/59 nr. rep.
Wydz. 32/59 i 33/59 Nr. akt sądowych V.Kr.1746/61.

Zawiadamiam, że w dniu 5.VII.1961 r. Sąd Wojewódzki we Wrocławiu w Wydziale V karnym, w postępowaniu rewizyjnym na posiedzeniu jawnym wydał wyrok w sprawie p-ko. oskarżonym Pawłowi Latuskowi i Aleksandrowi Zienkiewiczowi.

- I. Zaskarżony wyrok w stosunku do oskarżonego Pawła Latuska utrzymuje w mocy orzeczenie o winie a zmienia w orzeczeniu o karze w ten sposób, że na zasadzie art. 6 „a” dekretu z dnia 5.VII.1946 r. (Dz.U. nr. 34 poz. 210) w brzmieniu, dekretu z dnia 22.IV.1952 r. (Dz.U. nr. 19 poz. 114) w związku z § 2 pkt. 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 22.IV.1952 skazuje go na 3.000 zł (trzy tysiące złotych) grzywny z zamianą w razie nieuiszczenia na 60 dni aresztu.
- II. Zaskarżony wyrok w stosunku do osk. Aleksandra Zienkiewicza uchyla i uznaje go za winnego tego, że w latach 1957 i 1958 we Wrocławiu jako rektor Seminarium Duchownego nie zarządził poddania kontroli w Wojewódzkim Urzędzie Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk skryptów naukowych powielanych w powielowni podległego mu Seminarium, które to skrypty zostały następnie rozprowadzone wśród słuchaczy Katolickiego Instytutu Naukowego i za czyn ten na zasadzie art. 6 „a” dekretu z dnia 5.VII.1946 r. (Dz.U. Nr. 34 poz. 210) w brzmieniu dekretu z dnia 22.IV.1952 r. (Dz.U. Nr. 19 poz. 1) w związku z art. § 2 pkt. 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 22.IV.1952 skazuje go na 3.000 zł (trzy tysiące złotych) grzywny z zamianą w razie nieuiszczenia na 60 dni aresztu.

NACZELNIK
WYDZIAŁU ŚLEDZCZEGO
K.W.M.O we Wrocławiu
mjr. Józef Korzeniowski

* * *

Zaprezentowane powyżej dokumenty jednoznacznie wskazują, że władza ludowa wykorzystywała urzędy oraz organy konstytucyjne państwa do prowadzenia działań skoncentrowanych na walce z Kościołem oraz jego najbardziej aktywnymi i charyzmatycznymi reprezentantami. Zdziwienie może budzić fakt, że kopiowanie skryptów – rzeczywistość z punktu widzenia czasów nam współczesnych zupełnie naturalna w świecie akademickim – w oczach cenzury komunistycznej mogło stać się przestępstwem, i nie chodziło w tym wypadku o naruszenie praw autorskich. Przestępstwem było to, iż kościelne instytucje nie przekazały materiału

dydaktycznego do ocenzurowania, a więc po raz kolejny wykazały się niezależnością i autonomią, a przecież w kraju, w którym panował totalitaryzm, nie było miejsca na samodzielne myślenie, a już tym bardziej na dzielenie się owocami własnej refleksji z innymi.

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła

Archiwum Instytut Pamięci Narodowej
Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych we Wrocławiu 1983-1990

2. Akty prawne

Dekret z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Dz.U. nr 34/46 poz. 210 i 36/48 poz. 257.

Dekret z dnia 5 kwietnia 1952 r. o częściowej zmianie dekretu z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Dz.U. nr 19 z dnia 26 kwietnia 1952 r. poz. 44.

3. Literatura

GARDOCKI W.: *Pod presją cenzury. Szkice o kontroli słowa w latach 1945-1990*. Lublin 2022.

KAMIŃSKA-CHEŁMINIAK K.: *Współpraca cenzorów z Urzędem Bezpieczeństwa i Służbą Bezpieczeństwa w Polsce w latach 1945-1989 – wybrane zagadnienia*. „Acta Universitatis Wratislaviensis. Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 42:2020 nr 3 s. 201-223.

